

uz minimalnu podršku institucionalnog sistema.

Iz izlaganja se nadalje uočava da problem stanovanja nosi sa sobom i određenu ideologizaciju. Individualna, obiteljska izgradnja suprotstavljena je tzv. kolektivnoj. Obiteljska se izgradnja često napada kao »nesocijalistička« jer budi sitnoposjedničke porive i utječe na razvoj sitnovlasničkog mentaliteta. Reprezentacija socijalnog statusa, stila i ukusa može biti podjednako dobra ili loša u obiteljskom stanovanju i u tzv. kolektivnom, uz bitnu razliku: stanovi, ma koliko veliki, luksuzni, skriveni su svakodnevnom pogledu. Prema tome, označavanje obiteljske izgradnje kao »nesocijalističke« predstavlja samo ideološku tvrdnju.

Osnovni problem je upravo priznavanje društvene potrebe da se individualna izgradnja treba stimulirati.

U području tzv. sekundarnog stanovanja takvo je priznavanje već učinjeno, o čemu govore mnogobrojne vikendice, kleti i drugi oblici neprimarnog stanovanja.

Sekundarni oblici stanovanja mogu u budućnosti poslužiti kao jedan od mehanizama »rasterećenja« stambene krize, no o tome tek možemo govoriti nakon socioloških istraživanja koja će donijeti relevantne podatke.

U posljednjem poglavlju ove knjige autor se bavi razmatranjem poljepšavanja i gentrifikacije gradova. Autor izlaže definiciju gentrifikacije (Zukin, 1987, 129). »Gentrifikacija, konverzija socijalno marginalnih područja i područja stanovanja radničke klase centra grada u srednjoklasna područja stanovanja, predstavlja pokret privatnog investiranja u centralna područja glavnih urbanih centara...«

O procesu gentrifikacije, ovako definiranom, u nas se još ne može govoriti, ali postoje znaci koji je najavljuju. Prije svega to je poljepšavanje grada.

Učinci uljepšavanja grada su ekonomske, psihološke, socijalne i političke prirode.

Osim pozitivnih, postoje i neke »negativne«, ili bolje rečeno nepoželjne posljedice koje se pojavljuju pri provođenju uljepšavanja, a to je određena fragmentacija

društva, daljnje diferenciranje te uklanjanje svega što ne odgovara »novim kriterijima«.

Autor zaključuje da procese uljepšavanja svakako treba nastaviti, proširivati ih i na druge dijelove gradova, osmišljavati ih težeći socijalnoj rehabilitaciji grada, a naglaske ekskluzivizma svoditi na minimum.

Ranka Jelača

¹ »Društvo, dioba prostora«, predgovor, str. 5.

Eric Livingston

MAKING SCIENCE OF ETHNOMETHODOLOGY

Routledge+Kegan Paul, London and New York, 1987, xii + 148 str.

Veoma inspirativna i po svemu nova knjiga o neobičnom problemu društvenih znanosti, etnometodologiji.

Etnometodologija je proučavanje rezultata socijalnog reda, mi bismo rekli socijalnog poretka. No, ono što mi razumijevamo pod društvenim poretkom je sasvim nešto drugo od onoga čime se bavi etnometodologija. Zato će vjerojatno, etimološko određenje predmeta bliže odrediti njen sadržaj.

Etnometodologija je »proučavanje zajedničkog svakodnevnog, prirodnog događanja aktivnosti ljudi u kojima oni sami primjenjuju metode komuniciranja da bi ovladali svojim aktivnostima – aktivnostima kao što je rukovanje, ne upadanje u riječ drugome dok govori, čekanje u redu, prosuđivanje i tome slično. Mnogo je toga još što bismo mogli dodati u ovoj listi, na primjer, obraćanje ljudima, igranje karata, završavanje terapijske sesije na vrijeme, ogovaranje, razmjena stvari i drugo. Čini se nepotrebnim istraživati nešto obično, organizirano, nešto što se samo po sebi podrazumijeva, što ima prirodan tok odvijanja, što je dio svakodnevnice. Međutim, sve te

aktivnosti, mada dobrim dijelom refleksne, samoorganizirane, nije Bog poslao s neba, nisu urođene ljudske aktivnosti nego su rezultat socijaliziranog i naučenog ponašanja ljudi. Približavajući se sve više ovom sadržaju, prvo se uočava da značenje »zajedničkog«, više odgovara značenju »običnog« u svakodnevnom životu. Nameće se pitanje što je to što ove svakodnevne aktivnosti ljudi čini »prirodno organiziranim«? Može li sadržaj istraživanja biti istraživanje nesvjesnog nemotiviranog rezultata svakodnevne aktivnosti ljudi? Otkrivajući postepeno što je praktično društveni sadržaj svakodnevne aktivnosti ljudi etnometodolog simultano počinje da otkriva što znači pripadati grupi ljudi koja se u datom momentu socijalno ponaša. Etnometodolog kratko rečeno istražuje praktične metode putem kojih ljudi čine u svakodnevnom životu to što čine, da bi se razumjeli u svojoj beskonačnosti, različitosti i specifičnosti ponavljanja svakodnevnih aktivnosti.

Knjiga je podijeljena u 20 poglavlja, složenih pedagoškim redom. Od prvog do petog poglavlja slijedi uvod, od šestog do desetog poglavlja autor ilustrira neke probleme proučavanja praktične aktivnosti ljudi, od jedanaestog do trinaestog nas uvodi u analizu fenomena »društvenog poretka«, da bi od četrnaestog do devetnaestog poglavlja raspravljao veoma podrobno o nivoima etnometodološkog istraživanja. Posljednje dvadeseto poglavlje predstavlja neku vrstu rezimea, u njemu se sumarno raspravlja šire utemeljena analiza konverzacijskog i matematičkog sadržaja etnometodologije. Deveto poglavlje je ustvari centralni dio knjige po značaju, jer je u tom poglavlju u vidu uvoda naznačena relevantna problematika etnometodologije kao znanosti, što je neophodno da bi se razumio sadržaj njenog interesa, te na taj način približilo ovom neobičnom sasvim novom proučavanju društvenosti.

Da bi nas uveo u problem, autor ove knjige na jedan dosta jednostavan, mogli bismo reći naivan način, prezentira dva tri primjera svakodnevne ljudske aktivnosti i detaljno ih opisuje. Vrlo je zanimljiv primjer stajanja u redu pred nekim od šaltera u

ustanovama usluga kao što su pošta, banka, općina i dr. Ljudi sami formiraju red, spontano pred šalterom. Nekako samo od sebe se podrazumijeva ne samo formiranje reda, nego i ponašanje ljudi u redu. Oni ustvari sami utemeljuju određena pravila ponašanja u redu, kao što je razmak između onih koji formiraju red, postepeno primicanje ka šalteru, te različitim, često vrlo zanimljivim izrazima na licu, gestikulacijama tijela, odaju raspoloženje stajanja u redu. I ne samo to. Suprotno pravilima ponašanja u redu ti isti ljudi koji ih formiraju također, krše ta pravila. Ako se neko ne pomiče ustaljenim tempom na mjesto prethodnika stvarajući prevelik razmak među pripadnicima reda, ili ako neko uskače preko reda u red, ljudi koji su formirali red reaguju na različite načine. Čak se u vazduhu osjeća otpor prema onima koji se ne ponašaju u skladu s već odavno ustanovljenim pravilima igre stajanja u redu. Uskakanje u red preko reda je također, svakodnevna pojava, ili nepojava koja kompletira pravila igre društvenog ponašanja. Nije osoba koja uskače preko reda u red ta koja nam otkriva pravilo. To su ljudi u redu koji svojim izrazima lica ili gestikulacijama tijela, pobunom protiv tog jednostavnog neprisutnog načina ponašanja, otkrivaju značenje tog ponašanja. To je odnošenje jednih prema drugima koji proizvode to što zovemo norme socijalnog ponašanja. I kako kaže autor: »Ako zamolimo tu osobu (osobu koja narušava tok pomicanja u redu) da se pomiče naprijed, često smo nagrađeni malim pomakom u historiji ljudskosti. Zatražimo li od nje da se pomiče ali autoritativnim povišenim glasom, promijenivši tako molbu u naredbu: to je pokušaj da se anonimno izmijeni karakter našeg iskaza, isto kao kada ljudi govore svi u glas u redu da bi skrenuli pažnju drugih na ono što je očigledno, i tako postidjeli prekršitelja norme, ne bi li je prihvatio«. (str. 14). Dakle, socijalno neponašanje je zapravo rezultat učesnika i poštovalaca socijalnog ponašanja. Očigledno je, kao što se iz ovog primjera da uočiti, da se prepliću dvije dimenzije svakodnevne aktivnosti ljudi. Jedna je praktično ponašanje i rezoniranje (formiranje reda i pokazivanje što red znači

u društvenoj svakodnevnicu), a druga je rezultat socijalnog ponašanja ljudi kada obavljaju svakodnevne aktivnosti (preko reda, nered). Obje dimenzije su sadržaj istraživanja etnometodologije, samo što je prva prezentirana u knjizi kao područje istraživanja socijalnog fenomena a druga kao teorijska perspektiva istraživanja. I oblast istraživanja i teorijska perspektiva razvoja sadržaja su međusobno promjenljive te se »etnometodologijski fundamentalni fenomen utemeljuje u neodvojivosti praktične akcije od njenih učesnika proizvedeći tako odgovornost tih istih učesnika za red« (str. 18).

Istražujući »prirodnu organizaciju« različitih aktivnosti ljudi, autor nas uvodi postupno i u problem metoda istraživanja. Tako će u poglavljima 6, 7, 8 i 10 postaviti i neka temeljna pitanja o metodi. Na primjer, kako metoda analize može zajamčiti i dokumentirati regularnost praktične akcije a da to ne ovisi o rezultatu istinske organiziranosti ljudi u njihovoj svakodnevnoj aktivnosti, ili kako metoda istraživanja može razviti strukturu podataka, artikulirati ono skriveno u poretku društvene svakodnevnicu ili pak, kako metoda analize može sakriti žive učesnike fenomena društvenog poretka koje upravo u potreba metode namjerava razotkriti? Prema tome, u bilo kojem praktičnom slučaju, strukturiranost podataka kao i regularnost praktične akcije ne postoje, što znači da je neophodno razumjeti etnometodologijsko istraživanje kao uvijek novu artikulaciju istraživane situacije. Iz ovoga slijedi da sama socijalna aktivnost nameće organizaciju istraživanja kako bismo dobili praktične adekvatne podatke. Praktičar etnometodolog na ovaj način, lakše uočava nedostatke svojih istraživanja i svakim novim istraživanjem konstantno pokušava da ih prevlada. U tu svrhu autor navodi primjere kojima ili ilustrira fenomen onoga što socijalni red donosi ili prezentira esencijalnu i neodvojivu vezu analitičkog metoda i prirodno organiziranih aktivnosti ljudi u kojima je ova metoda sadržana, tako da i metod postaje proizvod fenomena o kojemu je riječ. Studirajući metode analize autor ističe da je etnometodologijsko istraživanje us-

mjereno ka detaljnom istraživanju načina odvijanja aktivnosti sa samom tom aktivnošću. Mogli bismo reći da je etnometodologija stoga metoda istraživanja, čija adekvatnost ovisi o načinu kako istraživanje osigurava tehnički pristup k bitnoj ovisnosti učesnika svakodnevne društvene aktivnosti.

Budući da je etnometodologija istraživanje nove metode društvenih znanosti, neophodno je prvo precizirati što je to opće prihvaćena metoda. Najbolji primjer za to je nastojanje znanstvenika da od rezultata dobivenih metodom uzorkovanja načine generalizaciju za cijelo stanovništvo. Uzorak je najčešće slučajan. Ne bismo u uzorak pojedince koje poznajemo ili one koji bi nam mogli dati potrebne nam podatke jednostavno zato, da bismo izbjegli mogućnost predrasude u dobivenim rezultatima. Zato upotrebljavamo slučajan uzorak, kalkuliramo statistički test, odvajamo njegovo značenje od dobivenih rezultata, jer unaprijed znamo što test koji se odnosi na hipotezu predstavlja. Da bismo testirali hipotezu, prvo je moramo definirati i u sklopu toga naći način kako ćemo je provjeriti. Podatke koje dobijemo istražujemo vrlo pažljivo, pretpostavljajući uzročni odnos, jer smo mjerenjem dobili statističku signifikantnost podataka. Ovo je dio metodologije društvenih znanosti. Pretpostavimo li mogućnost »tobožnjeg metoda« ili »neangažiranog istraživanja«, metoda pod navodnicima, naš se posao sastoji u komparaciji različitih statistika, u iznalaženju načina kako da mjerimo stvari, kako da konstruiramo listu indikatora i provjerimo njihovu pouzdanost, kako da analiziramo podatke, te na kraju da razmislimo da li je sve ovo prihvatljivo za naše istraživanje?

Ovakav način istraživanja još od Durkheima razvija tradicionalni koncept metodologije društvenih znanosti. Nasuprot tomu, ovaj »neangažirani metod«, kako ga etnometodolozi nazivaju, obezbjeđuje jedan sistem relevantnosti istraživanja, te proceduru pokušaja razumijevanja onoga što se zaista događa. Istraživanje u društvenim naukama na osnovu tradicionalne metodologije se izvodi tako da je veoma prepoznatljivo u suglasju sa poznatom metodologi-

jom istraživanja. Neangažiranost je okosnica rasprave između etnometodologa i klasičnih metodologa. Etnometodologija kritizira neangažirani metod, tvrdeći da on ne može obezbijediti razumijevanje onoga što se zaista događa. Recimo, sociolozi, iako stvarni događaj kojeg istražuju nije ono što su oni dokazali da jeste, upotrebljavaju način identifikacije, reinterpretacije i evolucije da bi dokazali ono što su istraživanjem dobili. Tako oni teoretiziraju, dokumentiraju i analiziraju svakodnevne socijalne fenomene svijeta bez obzira na način kako su ti fenomeni zaista nastali. Tobožnje metode i matematičku proceduru, razvijaju i upotrebljavaju da bi svom istraživanju osigurali praktičnu objektivnost. Međutim, etnometodolog insistira na tome da se metod istraživanja ugradi u akciju nastajanja socijalnog fenomena kao i rezultat koji socijalni fenomen proizvodi. Prema njemu o metodologiji bi trebalo eksplicite misliti kao o »istraživačkim metodama«. Etnometodologija je, ustvari, zainteresirana za aktualne metode kako ljudi proizvode i uređuju svijet oko sebe, što zapravo prevedeno na jezik znanosti znači kako sociolog ulazi u svijet analize i kako analizira. U tom smislu će Garfinkel osnivač etnometodologije, predložiti ograđivanje od grupe kategorija istraživanja kao što su intervjuisanje, kodiranje, uzorkovanje, socio-psihološki testovi, analiza podataka, indikatori. Livingston dodaje ovoj listi također promatranje, opisivanje i teoretiziranje.

I za sociologa i za etnometodologa istaživanje i analiza, teoretiziranje, posmatranje i dokumentiranje čine problem »društvenog poretka«. Etnometodolog proučava problem društvenog poretka kao rezultat njegovog nastajanja, proizvođenja, gdje je i samo proizvođenje kao fenomen dio istraživanja. Zato će etnometodolog vidjeti praktičnu akciju i praktično rezonovanje ljudi – način proizvođenja i datost društvenog poretka – kao fundamentalne fenomene društvenih znanosti. Zadatak je otkriti njihovo područje jer je područje njihovog postojanja samo po sebi već sadržano u detaljima svakodnevnog nastajanja fenomena.

»Etnometodolog želi da prouči kako je društvo – ili društveni poredak – izgrađeno u okviru samog tog procesa izgradnje društva. On širu strukturu društvenosti vidi kao lokalne produkte, ustvari kao produkte uvijek uočene i potvrđene lokalno. On želi da istraži kako su uvijek, i samo, lokalno dostupne opće strukture praktične akcije, proizvedene i uočljive lokalno, in situ, kao opće strukture« (str. 58). I mada je knjiga posvećena etnometodologiji svakodnevne aktivnosti ljudi, autor ove knjige ipak pokušava objasniti bit problema na primjerima konverzacije i matematičkog dokazivanja. Za njega je matematika, vjerovatno, jer je i sam matematičar, »osvježenje u poređenju s romantičnim i trivijalnim izvorima sociologije znanosti«. I ne samo to, etnometodologija matematike je u poređenju sa svakodnevnim samoorganiziranim aktivnostima ljudi ipak čvršća datost i u tom smislu pruža veću mogućnost etnometodologiji za istraživanjem. Uostalom i sam Livingston to priznaje kada tvrdi da je bezpredmetno raspravljati o istinitosti matematičkih teorema, jer one su kako on kaže »sve što znamo o neangažiranoj istini«. I zaista nepoznat je primjer da je bilo ko pokušao dovesti u pitanje Euklidov geometrijski teorem ili Pitagorin teorem. Još će Garfinkel potvrditi da je otkriće matematike kao nauke, ustvari otkriće određene prakse dokazivanja, kao dokazivanje te prakse.

Željka Mudrović

Jerzy J. Wiatr

SOCIOLOGIJA VOJSKE

Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1987., 380 str.

Konstituisanje sociologije vojske kao posebne sociološke discipline potaknuto je velikim ratnim sukobima našeg stoljeća i empirijskim istraživanjima iz područja vojne psihologije koja su započeta u SAD to-